

Ko šiša mlade

Fondacija “Fridrih Ebert” i nedeljnik “Vreme” organizovali su 24. novembra u Centru za kulturnu dekontaminaciju tribinu “Ko šiša mlade – odrastanje u Srbiji”. Učesnici su bili Stevan Filipović, Maja Uzelac, Bora Kuzmanović i Dimitrije Vojnov, a voditelj Jovana Gligorijević

Stevan Filipović, reditelj **Niko nije malouman**

Mislim da je suština upravo u ličnoj odgovornosti. Pola Šišanja se bavi, ako pričamo o tom delu koje analizira ceo problem, koliko umetnost uopšte može ozbiljno da analizira sve to, ali bavi se ličnom odgovornošću, jer oni nisu maloumni. Niko od njih

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: Povod za tribinu koju organizuju nedeljnik "Vreme" i Fondacija "Fridrih Ebert" je film *Šišanje*, koji će prema podacima koji su za sada aktuelni najverovatnije biti najgledaniji film u 2010. godini u Srbiji, iako se zapravo tek od oktobra emituje u bioskopima.

Kao jedan, iako ne jedini, ali za našu današnju temu najbitniji kvalitet filma istakla bih to što on zapravo predstavlja generacijski film u pravom smislu reči. Dakle, film koji iz vremena sadašnjeg govori o vremenu sadašnjem i o aktuelnom društvenom problemu u Srbiji. Pri tom *Šišanje* bez ikakvih suvišnih eksplikacija, bez pretenzija da uđe u nekakvu ontološku prirodu zla ili nasilja, na vrlo precizan i tačan način opisuje ono što se u Srbiji danas dešava, dakle ceo razvojni put mladog čoveka koji nekakvo rešenje i svoje krajnje ishodište nalazi u ekstremnom neonacizmu, nacionalizmu, ultradesničarenju.

Dakle, ako se ne varam u proceni, u filmu *Šišanje* vidimo sa čim zapravo imamo posla danas u Srbiji. Imamo jednu generaciju mladih ljudi koji imaju između 15 i 20 godina, dakle rođeni su od 1990. godine naovamo, koji u ovo društvo ovakvo kakvo je upadaju zapravo niotkuda, u sećanju čak ni fragmentarno nemaju ono vreme pre dolaska Slobodana Miloševića na vlast, rastu u okruženju u kakvom odrastaju – uz ratove, uz sankcije, uz nemaštinu, a zatim u nekakvom adolescentskom periodu svedoče prilično neuspešnim, mogli bismo čak da kažemo neiskrenim pokušajima da se takvo stanje u društvu nekako promeni. I naravno da s obzirom na to da kao mladi ljudi osećaju unutrašnju potrebu da nešto promene pridodaju ovoj vrsti ekstremizma i – kako je to u filmu jako dobro naglašeno – zapravo lome preko kolena i odlaze u nasilje, odlaze u krivična dela.

Tu dolazimo do pitanja sa kojim bih ja volela da počnemo, a to je gde je granica preko koje zabludelo, zavedeno dete postaje loš čovek i mora da snosi odgovornost za ono što radi, kada dođemo do toga da sve to što može da se nazove

ideologija i pokušaj da se nešto u društvu promeni, pretvara u nešto strašno. Volela bih da počnemo od Stevana, s obzirom na to da je dosta govorio o tome, a da inače u javnom govoru poslednjih meseci imamo zamenu teze da se radi o deci, iako se zapravo radi o nasilnicima, pa da malo razgraničimo to. Dakle, da li mlade ljude abolira od odgovornosti činjenica da imaju godina koliko imaju? Da to što imamo posla sa mladim nasilnicima predstavlja problem društva ili može da bude nekakva olakšavajuća okolnost za njih?

STEVAN FILIPOVIĆ: Znači šta, mislim da je tu pre svega reč o velikoj relativizaciji cele priče i da je glavni problem u suštini odgovornost medija. Znači, svako bira kako će da ih nazove. Ako me pitate da li su oni biološki deca – pa, jesu. Biološki su i kičmenjaci i sisari i svašta drugo. Međutim, to što oni *de facto* pripadaju toj kategoriji, vi ćete kao neko ko je moderator svega toga i ko mora da preuzme odgovornost za način kako se sve to

predstavlja, da izaberete kako ćete da ih nazovete. Ako izaberete da ih nazovete deca, hajde da se ne pravimo da to ne skida neku odgovornost sa onoga što su uradili.

A crta koja je mera toga kako ćemo da ih nazivamo, kako ćemo da rešavamo, kako će u krajnjoj liniji država da rešava te probleme, vrlo je jasno definisana. To je onaj trenutak kad krenete da nanosite štetu nekom drugom. Uopšte, odnos prema drugom je suština problema sa svim mutacijama raznih nacionalizama i ako je taj odnos takav da se vi služite nasiljem da povredite nekog drugog i u krajnjoj liniji da delujete politički, da li ste svesni ili delimično svesni ili nesvesni toga, to je čak možda negde sekundarna stvar. Ali ako u nekom nastupu političkog delovanja povredite nekoga ili nešto, u krajnjoj liniji kršite ustav države u kojoj živite, onda jednostavno nemate više prava da budete nazvani decom.

Mislim da je to jako važna tema. Mislim da se jako lako izgubi iz fokusa u svim tim pričama ono što je suština, a mislim da je suština upravo u ličnoj odgovornosti. Pola filma *Šišanje* se bavi – hajde da kažem sa te strane, ako pričamo o tom delu koje analizira ceo problem, koliko umetnost uopšte može ozbiljno da analizira sve to, nisam do kraja siguran – ali bavi se ličnom odgovornošću, jer oni nisu maloumni. Niko od njih. Između ostalog, zato smo neke instant izgovore izbacili ovom glavnom junaku Novici. On dolazi iz jedne specifične porodice, ali ne dolazi iz socijalno ugrožene kategorije, intelektualac je, matematičar. A s druge strane je, naravno, ta odgovornost društva koje će onda da interpretira i usmeri sve to.

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: Čini mi se da na tome da je reč o deci, o našoj deci, o mladima, najviše potenciraju oni koji bi zapravo trebalo da to što mladi čine takva dela shvate kao svoj problem, a ne kako olakšavajuću okolnost za počinioca.

STEVAN FILIPOVIĆ: Pa jeste, razni ljudi ili su pozvani ili se osećaju pozvanim da pričaju o svemu tome. Meni je drago što je profesor Kuzmanović tu. Mislim da dosta tih stvari, ako ne sve, može nekako ipak da se kvantifikuje i da se naučno obradi. I onda u okviru statističke obrade tih podataka upravo od strane recimo psihologa, a mislim da je stvar koja se ovde strašno previda – što je generalno problem sa humanističkim naukama – što su one ispričane jezikom koji je laicima razumljiv i onda se laici osećaju pozvanim da se bave naukom, kao ja sad ovde, za razliku od matematike koju je nemoguće na taj način zloupotrebiti. Tako da tu imamo razne pseudoanalize svih tih podataka, iako je zapravo moguće da se u svemu utvrdi koja je to grupacija. Da li dolaze iz socijalno ugroženih kategorija ili taj socijalni aspekt cele priče ipak nije relevantan suviše u celoj toj priči; do koje mere pripa-

daju na ovaj ili onaj način određenim političkim strankama, koliko je uticaj svega toga. Nešto od toga, opet kažem, ne može do kraja da se istraži na taj način, ali nešto bogami i može.

Bora Kuzmanović, socijalni psiholog Deca kataklizme

Krajem devedesetih, znači krajem veka i milenijuma, pitao sam svoje tadašnje studente kako oni doživljavaju prethodne generacije. Sećam se da je jedna studentkinja rekla: “Profesore, ako su to bila deca krize, mi smo deca katastrofe.”

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: Ja bih se zapravo složila sa ovim što je Stevan rekao da kod problema razumevanja nasilja među mladima upravo u institucijama i među ljudima koji se time bave, postoji neka vrsta nepoznavanja problema. Tu bih kao primer navela to što se često čuje da ovi mladi ljudi koji su nasilni, dolaze iz socijalno ugroženih kategorija, a onda kad pojedinačni slučajevi dođu do suda i kad se u medijima pojave profili i porodična struktura, vidimo da dolaze iz srednje ili više srednje klase, da žive u elitnim beogradskim naseljima, da idu u elitne škole ili da studiraju. Npr., jednom od optuženih za ubistvo Brisa Tatona, mama je školski pedagog. Dakle, profesore Kuzmanoviću, koliko je socijalni milje određujući u ovom smislu?

BORA KUZMANOVIĆ: Početkom osamdesetih mi smo radili jedno istraživanje koje je kasnije objavljeno kao knjiga. Ta knjiga se zvala *Deca krize*. Krajem devedesetih, znači krajem veka i milenijuma, pitao sam svoje tadašnje studente kako oni doživljavaju prethodne generacije. Sećam se da je jedna studentkinja rekla: “Profesore, ako su to bila deca krize, mi smo deca katastrofe.”

Kada bi sve bilo normalno, ovde bi danas mogla da se pojavi knjiga koja bi mogla da se zove “Deca obnove”. Nažalost, ne. Pojavila se knjiga, opet rezultat istraživanja, *Mladi zaglibljeni u tranziciji*.

Znači, gledano u celini to što zovemo tranzicija, pitanje je u kolikoj meri je to tranzicija i šta sve to znači u ovo vreme koje objašnjavamo. Moglo bi se reći da su mladi na neki način zaglibljeni u tom smislu što je socijalni milje upravo pun protivrečnosti, nerešenih problema iz prethodne decenije od prethodne vlasti, ali da se ne izgovaramo stalno kao što su se i oni izgovarali na to staro vreme. Decenija nije malo, od 5. oktobra pa naovamo. Imamo nova razočaranja. Imamo neku novu situaciju koja nije ostvarila ona očekivanja koja su mnogi ljudi – ne radi se samo o mladima – očekivali i kad je reč o zapošljavanju, zaposlenosti, stabilnosti društva, zakonima, uklanjanju mita, korupcije, da ne opisujem to što svi možemo da opišemo, jer svakog dana to vidimo.

E sad je pitanje kad mi govorimo o mladima, o čemu mi hoćemo da pričamo, da li da pričamo o većini ili o nekim delovima. Ovo o čemu smo mi počeli mora ipak da se tretira kao deo, to je >>

>> Ako izaberete da ih nazovete deca, hajde da se ne pravimo da to ne skida neku odgovornost sa onoga što su uradili

ipak manji deo prema onome što istraživanja govore. Bez obzira na to što je on dovoljno vidljiv i veći je nego što je možda bio. Teško je doneti sud da većina mladih spada u nasilnike. Čak ne spada većina ni u te žrtve nasilnika, ali spada u žrtve ovog vremena tranzicije.

>> Latentna agresivnost, koja je u stvari više napetost, nezadovoljstvo, može jednog trenutka da bukne krajnje glupim, čudnim povodom

Znači, ako hoćemo samo o tom delu da govorimo, onda je to malo drugačije nego ako govorimo o celoj generaciji. Tako da ima matematike i u društvenim naukama, statistike koja onda deli da li je ovoliko procenata, onoliko. I ovaj deo nije baš toli-

ki, taj najnoviji vezano za nasilje na ulicama. Izučavano je dosta nasilje u školama, vršnjačko nasilje, i tu su se pojavile neke značajne studije. Ja ne znam čime se film bavi, možda je prvo to trebalo da kažem, ja sam ovde nažalost dosta hendikepiran, ali to sam rekao organizatoru – nisam gledao film. Malo mi je neugodno, a možda je i neučtivo razgovarati povodom nečega što nisam video i koliko naslućujem o čemu može biti reči, da mogu nešto da kažem.

Ako bi sada trebalo objašnjavati otkud to nasilje na ulicama teško je izbeći neke, kako da kažem, banalne stvari u samoj toj društvenoj nauci. Jeste, postoje neke frustracije, ne mora to biti pravdanje, imamo veliki deo i iz tih kuća gde ima nezaposlenih, gde mladi nemaju šanse da nađu posao, nemaju neke perspektive a to nije baš mali deo. Po mojoj proceni, više je takvih u ovom delu nego onih koji su iz bolje stojećih slojeva, ali i oni iz bolje stojećih slojeva imaju neku vrstu frustracije o kojoj bi možda trebalo istraživanja da pokažu da li je to osećaj da nema perspektive, da je to nestabilno, nesigurno, da je puno nepravdi na neki način.

To je opet stara priča, od psihoanalize pa naovamo, da ta agresivnost, latentna agresivnost, koja je u stvari više napetost, nezadovoljstvo, može jednog trenutka da bukne, možda jednim krajnje glupim, čudnim povodom, a naravno da može biti i organizovano i da se usmeri u ko zna kakvom pravcu.

Ja sam ovde najstariji. Većina vas se nije ni rodila 1968. Ja znam kakav je tada povod bio, i danas bi mogao delovati neshvatljivo. Naravno, bunt je tada imao neki smisao, bio je osmišljen i to je nešto drugačije nego što je obično nasilje na ulicama. Hoću da kažem, može i tako nešto da se desi. Mada u ovom slučaju, ako mislimo na ove poslednje događaje povodom gej parade, ne znam zaista u kolikoj meri tu ima organizovanih elemenata sa strane, sigurno u interesu nekih stranaka da izađe što više mladih na ulice i da izliju to nezadovoljstvo. Trudim se da budem vrlo obazriv, kad nemam dovoljno jasnih činjenica, i da baš ne optužim zato što je nekome u interesu da je taj što mu je u interesu to i organizovao. Ne mora to da se poklopi. Može da kaže – odlično što sam to dobio, ali ne mora da znači da je to organizovao.

Dakle, mene nekako priča neizbežno vuče ka tom delu koji je možda pomalo banalan jer je toliko poznat i van socijalne psihologije i psihologije, da postoji ukupna frustracija i doživljaj napetosti koji ima društvene korene. Ali tu je dodata i porodica i ima elemenata vezanih za školu, a delom takođe i politička pitanja izazivaju napetost. Sve se to negde skupi u čoveku i on ima jedan latentni osećaj napetosti. To može da bukne svakog trenutka i pretvori se u nasilje.

Sticajem okolnosti na dan gej parade bio sam u gradu i video sam te ljude. Dakle, oni su zapravo deca ove dece krize. Znači, ako smo mi izučavali omladinu devedesetih, dobar deo je imao dvadeset i neku godinu i ako se malo ranije oženio i udao, a ovo su klinci od 15, 16, čini mi se da je najviše bilo takvih ispod 18 godina, to su možda deca dece koja su već odrasla u nekom vremenu krize. I to na neki način obeležava te generacije.

Dimitrije Vojnov, dramaturg

Šta je sa ostalima

Ja bih voleo kada bi se ovo društvo malo više pozabavilo ovim ostalim mladim ljudima koji nisu bili tog dana na ulicama, koji se ponašaju manje ili više normalno, koji se ponašaju manje ili više odgovorno prema sebi i prema svojoj okolini

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: Profesor Kuzmanović je sad nekoliko puta upotrebio reč "banalno". Glavna zamerka koja se u gotovo svim negativnim kritikama *Šišanja* provlači jeste da je film problem obradio na naivan i banalan način. Ja se s tim ne bih složila jer mi se pre čini da je priča o tome kako talentovano i inteligentno dete koje je dobar đak postaje nasilnik, da je zapravo taj razvojni put banalan i vrlo jednostavan u Srbiji, da se on dešava baš na taj način.

DIMITRIJE VOJNOV: Ja mislim da u principu negativne kritike imaju svoje mesto kao i pozitivne, ali dok god ne bude neko pametniji i talentovaniji snimio film o ovom problemu kod nas, ovo je najbolji srpski film o skinhedima i najbolje što je naša kinematografija uspeła da dođe do te teme. Što se mene tiče, ja bih mnogo voleo kada bi se uskoro pojavio neki film koji će to da na neki produbljeniji način prikaže. Ono što mislim da je profesor naćeo i što je zapravo suštinsko pitanje ovde, ja ću malo da proširim u dva pravca.

Jedan pravac je u tome da se mi sada nalazimo (o tome ću kraće govoriti pošto pretpostavljam da to manje zanima uvažene posetioce ovde) u jednoj klasičnoj priči srpske škole, a to je da se bavimo sa šest hiljada mladih ljudi koji su pravili probleme po gradu za vreme gej parade, a da se ne bavimo sa preostalih koliko stotina hiljada mladih ljudi u Srbiji koji tog dana nisu bili na ulicama. A zašto je to vezano za srpsko školstvo? Srpsko školstvo, barem ono kakvog se ja sećam, ne verujem da se promenilo na svim nivoima, dakle osnovne škole do fakulteta, najviše vremena na časovima se provodilo u profesorovom, nastavnikovom, učiteljevom, čijem god bavljenju lošim đacima i time da nekako ti đaci dođu do toga da dobiju dvojku, ako mogu da odgovore na neko pitanje, da im se došapne, da se taj problem reši, a niko se nije bavio dobrim đacima. I mi se sad opet bavimo time. Mi se sad opet bavimo sa šest hiljada ljudi koji su lomili po gradu, oko čega pretpostavljam da ne postoji niko ko će reći da je to u redu, da ne treba sankcionisati. I ja bih voleo kada bi se ovo društvo malo više pozabavilo ovim ostalim mladim ljudima koji nisu bili tog dana na ulicama, koji se ponašaju manje ili više normalno, koji se ponašaju manje ili više odgovorno prema sebi i prema svojoj okolini i da se za njih osmisle neke aktivnosti.

Jer, kada već govorimo o ovom filmu, kada kažemo kako je obradio temu, hajde da obrnemo stvari. Hajde da kažemo da *Šišanje* nije priča o problemu, nego da kažemo da je možda samo *Šišanje* kao film u stvari problem. Zbog čega nema više filmova

>> Odsustvo perspektive mladih ljudi dovodi do neodgovornog ponašanja. I onda naravno da oni ispunjavaju svoje najniže porive

koji se bave mladim ljudima, u stvari ne samo pitanjem njihovog skretanja u krajnju desnicu, nego i drugim pitanjima mladih ljudi. Zbog čega nema više filmova o tome? Zbog čega nema TV serija o tome?

Pri tom, ne govorim u smislu usvajanja neke socijalno angažovane kinematografije, mada ni to ne treba zanemariti, nego prosto ostvarivanje kinematografije i televizijskih serija kao trendsetting, kao pokazatelj nekog načina života za mlade ljude. Znači, ne kao refleksija onoga što već postoji, jer je generacijski film nemoguće snimiti jer ako pravite generacijski film, dok on se napravi, više ta generacija nije ta generacija.

Dakle, filmovi o mladima obično su filmovi nostalgije, ali vi >>

morate praviti filmove koji su trendseterski. Ništa od toga ne postoji kod nas. Ne postoji nijedan film na tu temu.

Meni je žao što ovde nije došao naš uvaženi profesor Goran Marković, jer je on čovek na početku svoje karijere filmovima *Specijalno vaspitanje*, *Majstori*, *majstori*, *Nacionalna klasa* uspeo da prikaže ne samo kako je bilo biti mlad u Jugoslaviji u to vreme nego je uspeo da prikaže određene uslovno rečeno ideološke aparate, koji su maltene, naročito u slučaju filma *Majstori*, *majstori*, aktuelni i dan-danas. *Majstori*, *majstori* su kulturni film među prosvetnim radnicima, među ljudima koji imaju 35 godina i predaju

način ga malo uputiti u to nešto.

E sad, druga stvar vezano za ove mlade ljude, o čemu je profesor govorio. On je pomenuo 1968. godinu. Ja bih krenuo od nekih stvari kojima sam ja bio što svedok, što učesnik, a reč je o sledećem. Znači, reč je o tome da mi sada pokušavamo da objasnimo novim generacijama – kad kažem novim generacijama, to je ovih šest hiljada koji su problem – da se u stvari zabava završila. Znači, da ono što je bio 9. mart (ja više ne mogu da se setim zbog čega se 9. mart uopšte desio, nešto što je bilo vezano za televiziju, šta je bio povod, što Vuka Draškovića nije

Kadar iz filma "Šišanje"

>> Mislim da je većina mladih formatirana u nekom autoritarnom obrascu i mi znamo kako to funkcioniše Stevan Filipović

u školi. Oni kažu da je taj film nešto što je apsolutno realistična priča o današnjim okolnostima u našim školama.

Dakle, to je priča o tom širem problemu kojim se niko ne bavi. I ja se zaista ponekad upitam: pa čekajte, ako mi imamo u medijima, i to svim medijima, znači nevezano da li je to "Pravda" ili "Vreme", potpuno je svejedno, ukupno pet i po tema, koje se tiču ukupno šest hiljada ljudi, šest hiljada tinejdžera, šest hiljada nekih koje su prevarili u privatizaciji, šest hiljada nekih koji su se obogatili i tako dalje, a ne bavimo se ostatkom naroda koji je normalan, normalno živi i treba mu možda malo pomoći i na neki

bilo na televiziji, tad je srušen grad), pa smo onda imali šetnje i sukobe u gradu, kad su bili pokradeni izbori 1996, imali smo i to, pa smo imali 5. oktobar zbog toga što je Sloba hteo da bude drugi krug izbora.

Znači, kad se setimo razloga zbog kojih je grad do sada lomljen, naravno da je taj razlog bio najmanje politički korektan, ali to su sve bili povodi, a razlozi su bili nešto drugo. Nije narod srušio Skupštinu i zapalio Televiziju zbog toga što je mislio da ne treba da bude drugi krug, nego zato što su hteli da se obori Miloševićev režim. Isto je bilo i sa šetnjama. Isto je bilo i sa svim tim drugim stvarima.

E sad, nova generacija želi da ima svoju zabavu. Ja ću sad iskoristiti kao fus-notu nekog ko nije naučnik, ali ko to sjajno ume da artikuliše – Uroš Đurić, koji je u "Utisku nedelje" rekao: "Mi zanemarujemo činjenicu da se ti mladi ljudi jako dobro zabavljaju." Ne treba da zanemarimo aspekt zabave, koliko god to nama koji smo se ovde sakupili strano zvučalo. To jeste zabava.

Treba imati u vidu još jednu stvar. Uroš Đurić je, na primer, čovek koji radi emisiju "Ritam sportskog srca", koja je bila na

Radiju B92. Tokom devedesetih godina B92 je fetišizovao navijačku kulturu. Pazite, fetišizovao navijačku kulturu, to dernjanje na stadionima, oni su svoje slogane izvikivali na taj način, snimali takve džinglove. Imali ste period totalne fetišizacije navijačke kulture. Imali ste period u kome ste vi rekli narodu, mislim ne vi konkretno, nego su mediji rekli narodu da je u stvari Milošević otišao sa vlasti jer je zapaljena Skupština i srušen RTS. A zapravo nije zato otišao sa vlasti.

I onda se deset godina kasnije čudimo što svako kad je nešto nezadovoljan ode da sruši RTS, misleći da će se nešto promeniti. Ja ne mogu da budem nepošten prema vlastitoj mladosti, pa da kažem da se tada, u šetnjama 1996. ili 5. oktobra, u tim uslovima, nisam lepo zabavljao, s tim što je naravno to bilo mnogo prihvatljivije nego danas.

Ovo danas je nešto drugo, ali hoću da kažem da mi to sve zanemarujemo. I sad treba neko u ovom društvu, koje je u međuvremenu odlučilo da živi malo normalnije i da ne rešava stvari na ulici, da nekako kaže tim mladim ljudima da je zabava završena. Ali, to je jako teško, jer zabava u stvari još nije završena. Znači, neki politički procesi još traju, neke tenzije još postoje, neki ljudi misle – da li je realno ili ne – da preko toga na ulici mogu nešto da reše. Kao što je profesor rekao – da li je bilo organizovano. Ja lično mislim da ovi neredi svakako jesu bili organizovani. Pošto, ako je Mladen Obradović uhapšen ujutru, a ovi su napravili taj kaos u tri po podne, onda treba da pretpostavite generalštab. Ako je on Kutuzov, kao, znači sve organizovao, a ovi su to u tri napravili, dok je on bio u zatvoru. To su gluposti.

Naravno da je bilo organizovano. Pitanje je ko je to organizovao. Ja ne želim da ulazim u to. Tu već ulazimo u paranoju. Pitanje kome to odgovara i tako dalje, to je već druga stvar. Da, organizovano je, jer još uvek neko vidi interes u tome. Znači, zabava nije završena, politički procesi i dalje traju. Ali, ja mislim da je ključni problem u onome sa čime sam ja počeo, a to je što smo mi zanemarili taj normalan deo naroda, koji funkcioniše, i fokusirali se na one koji su negde pošli tom stranputicom.

Slažem se sa Stevom da to nema veze sa socijalnim okolnostima iz kojih mladi ljudi dolaze. Imali ste primere školskog pedagoga i tako dalje. Ali ono sa čime ima veze, to je da vi zapravo u Srbiji imate situaciju da što god da vam se desi – ako opljačkate trafiku, možete da budete ministar policije, ako vas uhvate što ste bacili Molotovljev koktel, ne znači da u nekom trenutku u životu za dvadeset godina nećete možda, ne zahvaljujući tome, biti ministar, ali vam neće biti prepreka.

Znači, ne postoji nikakav sistem koji mladima nudi perspektivu. I otud je, na primer, velika ekspanzija narkomanije. Pa naravno da će u zemlji u kojoj su ljudi nezaposleni i u kojoj mogu da sede po ceo dan kod kuće biti ekspanzija narkomanije, jer niko neće ni da primeti da se čovek čudno ponaša, pošto je ionako ceo dan u kući – da li je na heroinu ili je zdrav-prav kod kuće, potpuno je svejedno.

Dakle, to odsustvo perspektive mladih ljudi dovodi do neodgovornog ponašanja. I onda naravno da oni ispunjavaju svoje najniže porive. E sad, ostatak naroda je prihvatio da postoje te velike

vrednosti i sad te vrednosti treba ojačati i prilagoditi, da bi ih razumeo i ovih šest hiljada koji ih ne doživljavaju tako.

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: Slažem se da njih ima samo šest hiljada u odnosu na ukupan broj mladih ili ukupan broj stanovnika, ali to je šest hiljada ljudi koji u jednom danu mogu da drže kao taoce sve ove ostale i kao takvi predstavljaju mnogo značajniji društveni faktor i snažniji nego svi ostali. Zato se mediji više bave njima, jer oni su tema za sebe, ali, utiču i na živote većine, pa su tema i za većinu.

STEVAN FILIPOVIĆ: Počeli smo ceo razgovor pričom o relativizaciji i mislim da recimo u okviru ove Dimitrijeve teze upravo vidimo primer na koji se način stavljanjem u kontekst nečeg što mogu da budu istine, što mogu da budu poluistine, što mogu da budu neproverene informacije, upravo oslobađaju krivice ljudi na koje bi trebalo da se fokusira cela ova priča.

Pogrešno je stavljanje u isti koš 5. oktobra i tih protesta koji su bili vezani za rušenje Miloševića i ovoga što se desilo 10. oktobra ove godine. U krajnjoj liniji, nije na naučnoj bazi tačno. Jer, ako pogledamo socijalnu strukturu ljudi koji su izlazili na proteste recimo 5. oktobra i koji su izlazili na demonstracije protiv Miloševića, to nije ista struktura. Ovde je to mnogo svedenije, mnogo ograničenije, pripadaju jednom političkom opredeljenju, sve to je bilo vrlo fokusirano i mislim da jeste organizovano.

Ivan Kuzminović iz Helsinškog odbora je sproveo jedan jako zanimljiv eksperiment. On se infiltrirao u jednu od tih grupa. Oni su bili dovoženi autobusima, imali su motorole, znali su gde je policija najslabija i u svakom slučaju u tom smislu lako je utvrdivo da jeste bilo organizovano.

Jako važna stvar – da, to je šest hiljada ljudi, ali mislim da je većina mladih formatirana u nekom autoritarnom obrascu i mi znamo kako to funkcioniše. Razlozi za to su različiti. Ali ne može tako jasno da se napravi linija između toga, odnosno za zakon može – da li ćeš ti da prebiješ nekoga ili da li ti želiš da prebiješ nekoga.

Nadovezao bih se na ono što je profesor Kuzmanović rekao. Mislim da stalno pričamo o tranziciji kao izgovoru. Problem je u stvari nedostatak onoga što bismo nazvali tranzicija. Ja mislim da je upravo kontinuitet, ideološki kontinuitet sa Miloševićevim režimom koji je uspostavljen posle ubistva Zorana Đinđića, sa dolaskom Koštunice na vlast, definisao dominantnu matricu. I to je, znate, vrlo velika razlika: da li je dok odrastate dominantna matrica u društvu agresivna ili nije. A ta nacionalistička jeste i zato je prijemčiva za nekog za koga po strukturi ličnosti može da se kaže da je autoritarna ličnost.

Ako imate generacije i generacije već formatirane u tom ključu, onda nije teško pretpostaviti šta će se dalje dešavati. Znači, ako se matrica pravi i konstantno ponavlja, onda manipulacija tim osećajem koji postoji kod tih grupa ljudi nije zanemarljiva.

Ja se apsolutno slažem sa onim što je Dimitrije rekao o omladinskom filmu, o bavljenju talentovanima i tako dalje, ali to je druga tema, a ta tema u ovom kontekstu zapravo poništava važnost i značaj priče o ovom prvom delu. I onda, eto, mislim da je tu fokus jako bitna stvar.

Maja Uzelac, rediteljka

Tužna grupa

Naša takozvana kulturna elita, ako imamo tako nešto u ovom trenutku, mogla bi da se formira iz redova sadašnjih klinaca. Mada, oni su jedna užasno tužna grupa, da tako kažem, bukvalno su skup individua kojih uopšte nije malo, ali koji apsolutno nemaju oko čega da se organizuju ni u kakvom društvu, koje bi onda bilo nekakav značajan društveni faktor

>> Dok pokušavate da napravite film o nekoj generaciji, treba pet godina da se snimi i, dok to izađe, može da se vidi u kadru kako glumci odrastaju

MAJA UZELAC: Naravno da je u ovoj zemlji uvek bilo dosta ljudi koje želi svako da bije i dosta razloga da nekog biješ. Mislim da je problem u tome što se ti ljudi koji žele nekog da biju zaista, a ne metaforički, vrlo lako udružuju i organizuju. Nekako im je uvek bilo vrlo, vrlo lako da naprave vojsku, dok ovi koji ne žele nikog da biju, nemaju tendenciju udruživanja bilo koje vrste. Da imaju, to bi bilo malo drugačije, ta naša takozvana kulturna elita, ako imamo tako nešto u ovom trenutku, mogla bi da se formira iz redova sadašnjih klinaca. Mada, oni su jedna užasno tužna grupa, da tako kažem, bukvalno su skup individua kojih uopšte nije malo, ali koji apsolutno nemaju oko čega da se organizuju ni u kakvom društvu koje bi onda bilo ikakav značajan društveni faktor.

Mnogo njih se bavi nekim umetnostima, nekim naukama, nekim stvarima za koje u državi generacijski nema para. I prosto, nema filmova koji se bave mladima, Dimitrije sada kaže da dok pokušavate da napravite film o nekoj generaciji, što i Steva najbolje zna, treba pet godina da se snimi i dok to izađe, može da se vidi u kadru kako glumci odrastaju.

DIMITRIJE VOJNOV: To je zanimljivo. To je na svim nivoima. To nije sad pitanje da se mi žalimo, ne znam ni ja, na problem establišmenta, problem javnog servisa, problem filmskog centra u Srbiji. Mi imamo situaciju da vi pogledate medij koji je danas komercijalan, ali je krenuo od civilnog sektora kao B92. Pa, ni oni ne prave ništa pametno. Nisu napravili seriju ni o problemima kako je to biti novinar za vreme Miloševića, što je zanimljiva tema, ni o Čuruviji, ni o čemu, nego su napravili kretensku seriju o bolnici "Naša mala klinika" i seriju o dva šanera "Vratice se rode". Ako oni ne mogu da imaju neki nivo, onda šta očekivati od RTS-a koji se inače opredelio da ispunjava hirove, perverzije i druge potrebe naroda.

MAJA UZELAC: Svi su se za to opredelili zbog toga što ne postoji više nikakav princip i mogućnost pravljenja programa za ciljnu grupu, nego ti sad moraš da praviš program za svakoga. Da bi zaradio bilo šta ikada u Srbiji, svi samo razmišljaju na temu profita. Ništa ne olakšava ljudima koji žele da prave neke sadržaje koji su na bilo koji način upućeni nekoj ciljnoj grupi, takozvanoj kulturnoj ili onima koje bi mogle takve da postanu. Oni su tretirani na tržištu jednako kao i svi ovi drugi ljudi koji prave ove "farme" i "velike bratove".

DIMITRIJE VOJNOV: Rezultat toga – mi u stvari imamo problem što kad merimo rejtinge, mi merimo rejting onih koji gledaju televiziju, a ne merimo rejting onih koji nemaju šta da gledaju na televiziji i ne gledaju je uopšte. Ja mislim da ova publika, ovih šest hiljada koji su pravili haos po gradu – nemaju šta da gledaju na televiziji. Ne kažem da bi ih možda neki zanimljiv program tog dana zadržao kod kuće. Daleko od toga, ne želim da banalizujem do te mere, ali hoću da kažem da imamo jedno društvo koje je, između ostalog, na svim granama do te mere zaostalo da je nama najmanji problem za ulazak u Evropsku uniju to nešto što je kao ključno u smislu ekonomije, politike, ovoga, onoga. Mi imamo problem kad pogledate naše medije, oni nisu za Evropsku uniju, a nekmoli bilo šta drugo.

I onda, naravno, kad imate zapravo situaciju gde je sve izgubilo

komunikaciju sa mladim ljudima, da se pojavljuju takve asocijalne osobe koje se tako onda i ponašaju.

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: Jedan od zaključaka koji se može izvući jeste da je jedan od razloga zašto imamo šest hiljada nasilnika, između ostalog i dosada. Profesor Kuzmanović je malo pre pomenuo 1968. i rekao: "Taj bunt je imao smisla." Da li neko od vas može da bilo kako anticipira u čemu onih šest hiljada vidi smisao svog bunta, koji, bar nama koji smo danas ovde, deluje dosta bezrazložno i besmisleno.

MAJA UZELAC: Pa oni ionako svi verovatno veruju da će 2012. da propadne svet, pa onda dotle da se izigraju.

DIMITRIJE VOJNOV: Mislim da smisao vide u tome što su homoseksualci u našem društvu ljudi prema kojima postoji veliki otpor i svako nasilje protiv njih je legitimisano. I njima je to bio jedan lep povod da se okupe i da prave haos zato što će moći da se vrte kući i da kažu: "Bio sam da bijem pedere koji prave paradu", i niko im neće praviti veliki problem zbog toga.

Ali, ne verujem da je homofobija u suštini bila glavni razlog. U suštini, na kraju kad pogledamo, oni su najmanje proganjali samu gej paradu. Više su pravili po nekim drugim mestima u gradu. Pravili su i tu, naravno, ali nije im to bilo primarno. Tako da je prosto ta homofobija iskorišćena kao jedno opravdanje za okupljanje, a razlozi su bili potpuno druge prirode. Mislim da je u ovom slučaju to bilo u njihovom okruženju, u porodici.

BORA KUZMANOVIĆ: Pošto sam se našao na ulici tog dana, silazio sam prema Dorčolu gde stanujem i pratio jednu grupu mladih ljudi. Ono što mene na neki način interesuje, čini mi se

da sam u toj koloni koja je prošla Makedonskom sa motkama, kamenjem, ka Kalemegdanu, jeste jedna velika količina gneva.

Ja se slažem da ima i zabave. Zabave je bilo i 1968. godine, 1992. niko ovde i ne pominje i verovatno kad bih sad iznenada pitao po čemu je značajna, niko se ne bi ni setio tog bunta, iako sam ja sa jednom grupom napravio knjigu *Studentski bunt 1992*, koji je izgledao kao veliki, čak je nešto i ostvario. Dakle, i tu je bilo zabave i mi smo čak i u knjizi rekli da protest ima i kulturološke elemente i u načinu života, ali u užem smislu. Dakle, bilo je tu nekog stvaralaštva, vajarstva, slikarstva i tako dalje. Dakle, uvek ima i tih elemenata. Ali, ja sam gledao smrknuta, ozbiljna lica tih mladih sa puno gneva. Oni nisu komentarisali ništa vezano za gej paradu. Komentarisali su jedino policiju. Oni su se hvatili kako su udarali na policiju, šta su zapalili i već tada su pričali kako će se možda ubuduće bolje organizovati.

Dakle, tu je prisutan nekakav gnev čiji su koreni verovatno različiti i koji traži povod i utoliko se slažem sa Dimitrijem da je možda u početku bio povod to – gej parada i netrpeljivost, netolerantnost. To je malo i tradicionalno, ali je stvarno nadišlo to i oni se uopšte nisu ni osvrtni na gej paradu.

Ono što je neobično, za razliku od nekih ranijih vremena kada je policija davala dosta povoda, kada je bila sukrovac ili glavni krivac, sada se policija povlačila, gledala je što manje da upotrebi silu. Znači, ovaj gnev je imao, to se može opaziti, neki početak pre. On je negde lebdeo. Koliko je to do navijača, jer navijačke grupe su tu učestvovala, a kod njih su te stvari inače povezane sa frustracijom, navijanjem, nekim kanalom za ispoljavanje te nape- >>

tosti, tog gneva. Ono što se meni učinilo tog trenutka, to je da bi možda sledeći put to samo moglo da dobije političke dimenzije.

Znači, ako sad hoćemo da kažemo – idemo malo van ovih šest hiljada, pitanje je koliko još ima gnevni ljudi koji nisu hteli da se uključe u tu vrstu izražavanja agresivnosti i gneva, jer nemaju oni ništa protiv ili nisu tada bili ni spremni na to, ali koji bi možda mogli da se pojave jednog trenutka, nezadovoljni svojom ukupnom egzistencijalnom situacijom. Samo primera radi hoću da kažem da u mojoj porodici ima čak i porodica nezaposlenih, relativno mladih, i gledam kako taj njihov gnev vezan za egzistencijalnu situaciju polako narasta.

A onda imamo i priče koje nisu bez osnova da ako hoćete da se

Agresivnost je ekstrem. Ali ako proširimo malo temu, čekaju nas te grupe koje su na ivici izdržljivosti i koje čekaju neki pogodniji trenutak i izaći će možda na ulice. Ne znam šta će od toga biti.

Mi smo malo neobična zemlja. Ja bih voleo kad bih napisao jedan rad pod nazivom “Srbija – zemlja paradoksa”, a jedan od paradoksa je to što mi s jedne strane imamo poslušnost vlasti, koja prilično dugo traje. Ne baš prava disciplinovanost, ali recimo, neka autoritarna poslušnost, a onda se pojavi ta eksplozija u kojoj se nešto prelomi pre nego što se normalnim demokratskim putem to reši. Onda to opet tako tinja, opet tako ćute, eventualno malo ogovaraju i tapšu, da bi se ponovo s vremena na vreme pojavilo. Prosto to imamo, periodika je sad malo učestalija,

>> Za razliku od ove agresivnosti, siledžijstva, osećaj nemoći je mnogo rasprostranjeniji, osećaj da su norme propale, da ništa nije na svom mestu

Bora Kuzmanović

zaposlite, morate biti član stranke i morate imati neku funkciju. To stvarno do mene dolazi iz raznih izvora, a pošto se ja time bavim i osetljivo primam te informacije, dakle ne samo za neka rukovodeća mesta gde još kojekako može da se diskutuje da li treba ili ne treba, da li je opravdano, ali za stručna mesta traži se politička podobnost. To je bilo u ono vreme jedne stranke i mi smo se i onda čudili i krstili kako to sme neko da traži. E, sad dobijate to slično, samo što je umnoženo. Umnoženo, jer je to najmanje puta onoliko koliko ih učestvuje u ovoj koaliciji. Dakle, to je sad toliko namnoženo da normalan mlad čovek, koji smatra da mu je dužnost da završi školu, da pokaže sposobnost i da dobije šansu mora da se oseća onemogućeno.

Bojim se da je to razočaranje jako teško.

Znači, ako malo proširimo temu, ja to razumem, umetnost se bavi, i normalno je da se bavi i pojedincima i ne možete da očekujete od umetničkog dela da je naučno delo, dakle da ono objašnjava ono što je dužnost neke naučne knjige, da govori i o raznim tokovima i o celini, tako da onda ima smisla govoriti, samo možda, i o ovih šest hiljada i uopšte o agresivnosti. To je ekstrem.

ali ipak se to javlja povremeno: neko ćutanje, prihvatanje svega i svačega. To je osećanje koje karakteriše politički aspekt većine generacija. Znači, za razliku od ove agresivnosti, siledžijstva, osećaj nemoći je mnogo rasprostranjeniji, osećaj da su norme propale, da ništa nije na svom mestu.

Ta proširena osećanja su latentna osnova iz koje ko zna šta može da ispadne. Ne mora nužno da ispadne i dobro, pa sad kažemo –sad će se smeniti jedna vlast, pa će doći bolja. Ne mora da dođe bolja. Može da dođe i gora.

DIMITRIJE VOJNOV: Mislim da je generalno prisutan otpor u odnosu na ceo sistem, jer je naša država postala do te mere partokratska, što nije nikako nova misao. Mislim da se ljudi apsolutno na svim stranama ideološkog spektra u Srbiji manje-više slažu oko toga, osim onih koji su u partijama. Imamo situaciju kao što je američka ekonomija i uopšte svetska ekonomija doživela kolaps tokom ove recesije, zato što je ogroman procenat tokova novca bio vezan za finansijski sektor. Znači, oni su prodavali novac, a nije bilo realne ekonomije koja bi to pokrila.

Tako je i kod nas to isto sa partijama. Kod nas su praktično par-

tije, njihovi ljudi, počeli da bukvalno utiču na realnu zaposlenost ljudi. Imate ogroman procenat ljudi iz partija koji su zaposleni na nekim najbanalnijim mestima. Ja ne govorim sad o tome da partija postavlja ministra. Govorim o tome da partija postavlja od šofera do čistačice. Dakle, na svim mestima su ljudi koji su tako postavljeni. Ljudi su revoltirani političkim sistemom i ja mislim da ono što je sledeći problem nije u tome da li će se smeniti i doći neka druga partija. Manje-više sve partije u Srbiji su orijentisane dosta slično. Nema tu puno razlika. Ali, kada dođe poslednja na redu, šta je onda sledeće? Kad se sve izmene, šta ćemo onda, kad više ne bude nijedna koja je preostala?

STEVAN FILIPOVIĆ: Mi živimo u društvu gde klerofašističke organizacije nastupaju kao političke partije, vrlo otvoreno i vrlo javno. Ja bih voleo da prestanemo da pričamo o šest hiljada ljudi kao o nekom ekstremnom primeru, zato što to jednostavno nije istina. Hajde da pričamo o mejnstrimu. Znači, ako pričamo o većini tih mladih ljudi i kažemo da su većina autoritarne ličnosti, pošto znamo podatke. Ja sam čitao neke analize o tome iz 1999, 2006, 2008. i 2009. Neverovatno kolika je promena i koliko je manje toga bilo, recimo, čak i 1999.

MAJA UZELAC: Uzgred budi rečeno, primećuješ da više odlaze ljudi sad iz zemlje, nego što su 1999. odlazili. To je neverovatno.

STEVAN FILIPOVIĆ: Nisam proverio, ali to je verovatno tako. Ali, recimo, ako su većini ljudi dominantniji autoritet vojska i crkva, ako je većina mladih formatirana autoritarnim ključem, to su osobe koje su vrlo prijemčive za fašizam neke vrste. I mi imamo jedan veliki problem koji je takođe deo te relativizacije i manipulacije, kada se o fašizmu priča kao o nečemu što je vezano za Hitlera i kukasti krst i ne znam ni ja šta. To je jedna od teza filma, između ostalog. Fašizam je sistem vrednosti i fašizam je odnos prema drugome, između drugih stvari, ali to su neke suštinske karakteristike. Ali, fašizam može da bude i kineski i španski i imali smo primer toga u Izraelu. Tako da je taj sistem vrednosti nešto što je jako blisko kao rešenje tim mladim ljudima koji su već formatirani u takvom ključu.

Ako im se još nešto politički nudi kao rešenje od strane klerofašističkih organizacija, političkih partija, crkve, akademije nauka i tako dalje, ako im se nude rešenja koja su upravo u fašističkom ključu, znači da je nacionalizam, ekstremni nacionalizam, otvoreni fašizam. Nikad neće biti nacizma tako što će neko da izađe sa svastikom. Taj će čak i u Beogradu ovakvom kakav je da bude uhapšen. Ali, mnogo su maligniji upravo ti drugi modaliteti fašističke ideologije i način na koji se oni zloupotrebljavaju i način na koji se generacije boje. Onda, naravno, da će da budu homofobi, naravno da će prirodno rešenje da bude verbalno nasilje ili fizičko nasilništvo u jednom trenutku.

MAJA UZELAC: Ti klinici su rasli u druš-

tvu koje je mentalitetski apsolutno sklono potčinjavanju autoritetu i znamo zbog čega, da ne ulazimo u tako davnu prošlost, pa redom kako je do toga došlo. Ali su onda tu vrstu nemoći očevi ovih klinaca sada iskaljivali nad njima u porodici i da je to to. Opaliću dete po glavi, ali kod šefa sutradan neću ništa da kažem na poslu i to je tako godinama i godinama išlo. I da je zapravo homofobija koje ima, neka vrsta reakcije na taj nedostatak, propadanje principa. Oni zapravo gledaju ljude koji su verbalno, ti njihovi očevi, stričevi ili dede, nemam pojma, verbalno su neverovatno strašni i za njih su strašni, ali ni za koga ko se računa i ko može nešto da promeni, nisu, i to je apsolutno odumiranje i oni su u potrazi za mačizmom i za dokazivanjem sebe u tom ključu, krenuli protiv toga.

STEVAN FILIPOVIĆ: To je zanimljivo iz filozofske perspektive, ali mislim da je realnost dosta banalnija. Mislim da je upravo ovaj fašistički ključ suština. Nije se promenila ta struktura, ako pričamo o autoritarnim ljudima, većina je takva bila i u vreme Tita, samo što je to onda bilo od strane elita artikulirano na neki drugi način. Jedna od studija koje sam čitao odnosila se na to da li postoji razlika između leve i desne autoritarnosti i ispostavilo se da zapravo ne postoji, da je u pitanju ista vrsta ličnosti.

Ali, ako je to do sad bilo artikulirano na drugačiji način, sada >>

>> Usred celog tog konzervativizma oni slušaju Seku Aleksić, Stoju i te žene koje šetaju gole po sceni, a njihove devojke se oblače po ugledu na njih i idu tako na splavove i odatle navatavaju neke sponzore na miniće

Maja Uzelac

Kadar iz filma "Šišanje"

>> Kad imate društvo gde se izgubila komunikacija sa mladim ljudima, naravno da se pojavljuju takve asocijalne osobe koje se nasilno ponašaju

Dimitrije Vojnov

upravo te političke elite koriste istu tu strukturu ličnosti kod većine građana da usmere to u ovo. Te teme su prirodno desne teme. To su prirodno fašističke teme.

MAJA UZELAC: Nisu desne kada su drugačije postavljene. Tu je takođe i navika ljudi da se samocenzurišu. I ti ljudi su kao pričali o određenim stvarima i ništa njima nije bio problem da uđu u konflikt i da jedni drugima kažu tačno ono što su hteli da im kažu. Međutim, neko ih štiti od njih samih, jer smatra već unapred da je bolje da mi ne ulazimo u to jer posle ko zna šta može da se dogodi. Znači, to je navika koja na taj način apsolutno funkcioniše.

DIMITRIJE VOJNOV: Mislim da je Maja potpuno u pravu. U stvari, homofobija je ostala kao neka poslednja instanca u kojoj ljudi još kao mogu da se pokažu. Jer, sve ostalo je potpuno propa-

lo i onda je to neka tačka u kojoj je delovalo u tim strukturama o kojima ona govori, da su tu negde na nekoj margini ljudi koji su, čak ne moraju da budu nimalo obrazovani, iako jesu neka vrsta margine, koji kažu: e, slušaj, sve ćemo da pretpremo, ali još da pederi prave paradu, to ne može.

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: Pošto ste malopre rekli – Srbija zemlja paradoksa, moram da primetim nešto. Kako je moguće, kad već pričamo o paradoksima, da imamo situaciju u kojoj su nove generacije konzervativnije od generacije svojih roditelja? Kako je moguće da 1979. godine ovde u Beogradu na Stadionu JNA, na Partizanovom stadionu, Prljavo kazalište svira *Ja sam za slobodnu mušku ljubav*, a da je danas u Beogradu potrebno da prođe devet godina od prvog pokušaja, da bi kako-tako bila održana gej parada?

DIMITRIJE VOJNOV: Samo jedna stvar, u to vreme homoseksualnost nije bila legalna, kada su oni svirali tu pesmu. Ona je legalizovana za vreme Slobodana Miloševića, ispravite me ako grešim, u zakonu u kome je homoseksualnost izbačena kao prekršaj. Međutim, o čemu je reč? Vi danas, ako pogledate medije, pogledajte Pink, na primer, tu postoji ogroman broj ljudi, transvestita i tako dalje. Kad govorimo o medijskoj slici, recimo "Vil i Grejs", ljudi to vole da gledaju, prosto medijska bitka vezana za pravo homoseksualaca u Srbiji je dobijena. Mislim da tu uopšte nema priče. Problem je u tome što su naša gej aktivistička udruženja,

među kojima ja imam dosta prijatelja, znači ja ovo ne govorim kao neko ko je protiv njih, već naprotiv, ali je činjenica da bi ona funkcionisala, moraju da budu finansirana od strane nekih fondacija koje se prosto bave širim političkim pitanjima. Ja mislim da se ta aktivistička udruženja vrlo teško mešaju u stvari koje nemaju mnogo veze sa homoseksualcima.

Ali, ono što javne ličnosti koje su gej postignu u smislu afirmacije, iste te javne ličnosti nekim svojim potpuno besmislenim aktivnostima, koje nisu vezane uopšte za gej prava, obesmisle. I zato dođemo do paradoksa da je 2001. godine, kada su dobili batine, gej parada mnogo veće simpatije donela u narodu nego ova gej parada.

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: Moje pitanje se odnosilo na stanje društvene svesti. Imaš pun Stadion JNA, Prljavo kazalište svira kao predgrupa Bijelom dugmetu 1979. i da nikoga taj refren nije toliko iziritirao, a danas se organizuju da spreče tu paradu.

MAJA UZELAC: A usred celog tog konzervativizma oni slušaju Seku Aleksić, Stoju i te žene koje šetaju gole po sceni, a njihove devojke se oblače po ugledu na njih i idu tako na splavove i odatle navatavaju neke sponzore na miniće. U tim minićima i dolaze. Koja je to vrsta konzervativizma u pitanju?

STEVAN FILIPOVIĆ: Mislim da sam u prošlom odgovoru odgovorio na to. Pitanje je koja je dominantna ideološka matrica u jednom društvu. Ako tad nije bila, a sad jeste ta desničarska koja podrazumeva homofobiju, onda je sasvim razumljivo zašto se na taj način ispoljava sada i zašto su te generacije sada takve.

Drugo, postoji taj sistematski urbicid koji se dešava jako dugo. Pri tom ne mislim samo na bukvalno gradsku populaciju, nego na sve što to podrazumeva. Postoji ogroman broj ljudi koji je otišao, i što Maja kaže – odlazi i dalje, možda i više sada. Našoj generaciji u bilo kom razgovoru je sasvim normalna i legitimna tema da li ćeš da odeš iz zemlje. To je potpuno ludilo. To je potpuno šizofrena situacija da vi svaki treći dan pričate s nekim prijateljima o tome da li će neko da ode iz zemlje.

DIMITRIJE VOJNOV: Izvini, samo, imamo danas u evropskim zemljama masu deklariranih homoseksualaca koji su u desničarskim partijama. Setimo se Fortajna koji je koncipirao svoju desničarsku, gotovo rasističku partiju na principima toga da su prava homoseksualaca jedna od zapadnih tekovina koje treba braniti. Imaš i kod nas desničare koji se nisu ofirali. Ali, s druge strane, imamo konzervativce. Jedno drugo ne podrazumeva. Ja se ne bih opterećivao. Mislim da je homofobija ovde prosto povezana, između ostalog, upravo sa tim poniženjem koje dnevno postoji na nivou celog društva, koje oni u tim društvima nisu imali. Amerikanci imaju nad kim da se izivljavaju i homoseksualci su sada deo zajednice, potrošači kao i svi ostali. Ali oni kad hoće nad nekima da se izivljavaju, imaju Irčane, imaju ovoga, imaju onoga, imaju nekoga ko je slabiji. Tako je i sa svim drugim zemljama. Kod nas to ne postoji. Kod nas su, nažalost, homoseksualci izvukli deblji kraj, ma koliko to žalosno zvučalo, iako zapravo oni sami nisu krivi za to.

STEVAN FILIPOVIĆ: Mislim da ne može da se povlači paralela. Ja kad sam rekao desnica, mislio sam na našu desnicu sa svim

njenim specifičnostima. Mislim da postoje velike razlike između onoga što te podele znače u odnosu na Ameriku, Evropu i onda u odnosu na Srbiju.

Razgovor za stolom Križa budućnosti

Današnji dvadesetogodišnjaci imali su tri godine kada su počeli prvi oružani sukobi u bivšoj Jugoslaviji, imali su četiri godine kada su uvedene sankcije tadašnjoj SR Jugoslaviji, jedanaest godina kada je počelo NATO bombardovanje, petnaest kada je ubijen premijer Zoran Đinđić, a sada se od njih očekuje da prođu kroz tranziciju i da u bliskoj budućnosti povedu društvo napred. Da li Srbiji pretila opasnost od nečega što bismo mogli da nazovemo krizom budućnosti

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: U tom smislu, kad kažete u odnosu na Evropu, interesuje me da li postoji nešto jasno i precizno definisano što bi moglo da se izvuče kao pozitivna paradigma za mlade, a da to nije ono čemu jedni pribegavaju, ideja svetosavlja, povratka korenima i velikoj Srbiji ili ono što bi rekli drugi, ideja Evropske unije i Evrope, ali prilično nejasno određena. Kad smo mlade ljude pitali šta je za njih Evropa, dobili smo nešto prilično nedefinisano što kao takvo zapravo ne postoji realno. Dakle, da li postoji nešto za šta bi mladi ljudi mogli da se uhvate i da kažu – e da, mi hoćemo to i sad idemo ka tome i sve što radimo, radimo da bi to i dobili?

STEVAN FILIPOVIĆ: Ja sam skoro bio na jednoj tribini gde smo pričali upravo sa tom ciljnom grupom, sa srednjoškolcima i gimnazijalcima. U jednom trenutku smo bili šokirani količinom agresivnih fašističkih stavova koji su bili ispoljeni. Sve to znam ja teoretski, ali kad ih pogledam u oči i kad čujem to što pričaju, to su stvari koje su bukvalno citati najstrašnijih političara i predstavnika crkve u tom smislu.

Imate onaj snimak posle razbijanja gej parade gde neki klinac od 14 godina priča, i tu se vidi linija vezivanja govora mržnje i realizacije tog govora mržnje na kraju.

Mi smo na toj tribini krenuli da pričamo iz te perspektive: šta treba da radimo ako želimo u Evropu. Onda su oni ustali i rekli: "Kakva, bre, Evropa?! To je odvratno." To što mi mislimo da su njima ideali, opet kažem, mora da bude predmet statističkog istraživanja, da vidimo koja nam je uopšte polazna osnova u tim razgovorima.

DIMITRIJE VOJNOV: U ovom slučaju se u stvari operiše sa dve paradigme koje su obe na nivou mita kod nas – jedna je velika Srbija, a druga je Evropska unija kao neka zemlja dembelija u koju mi kad uđemo sve će da se reši, a zapravo ni jedno ni drugo nije tako.

Problem je u tome što se naši političari godinama izražavaju na >>

nivou mita i apsurdna. Sećam se kad je sadašnji premijer održao svoj govor i rekao: ova vlada planira da popravi ekonomsko stanje, odbrani Kosovo, uđe u Evropsku uniju. Znači, on je pobrojao sve, obećao da će da nađe lek. Nisu rekli da će da nađu lek za sidu i šta ja znam, ali su pobrojali pet stvari u pet rečenica, kao da će to da se desi tek tako.

I sad mi kad kažemo odlazak u Evropu ili ovo, ni jedno ni drugo nije tako jednostavno, a kod nas postoji potreba da se stalno komunicira jednostavnim nekim pojmovima.

>> Ne znam kako je najlakše predstaviti šta je put za mlade. Upravo mora da se nađe način da se otrgne od devetnaestovekovnog mitskog diskursa i da se uđe u onaj korak početka dvadesetog veka – proces modernizacije, uz sve što to podrazumeva

Stevan Filipović

MAJA UZELAC: Tako je i sa trgovinom. Ako neko ne profitira 400 odsto od onoga kako je uvezao, onda ništa nije uradio, bolje da ukine odmah prodavnicu. Znači, to je želja za brzim rešenjima.

Međutim, ono što mene više brine, mi smo svi ovde iz filma, umetnosti, društvenih nauka i pričamo o politici manje-više sve vreme. I tako uvek. Naravno da svaka tema uvek dođe do tog političkog, a onda se samo o toj politici i priča. Ali to je zapravo posledica. To nije uzrok. Uzrok je u kulturi uvek i kako u toj kulturi dolazi do toga da se ovakve idiotarije dešavaju.

Ali drugačija bi bila politika, drugačija bi bila politička scena potpuno i mi ne bismo imali ovu vistu pitanja da se uložilo u kulturu, da su postojali zakoni koji su nama potrebni.

Zato se i dalje bavimo posledicama i tako ćemo zauvek, a promeni ništa nećemo u korenu te stvari koja može da nam odredi rezultate za sledećih pedeset godina.

STEVAN FILIPOVIĆ: Ja ne znam kako je najlakše predstaviti šta je put za mlade. Upravo mora da se nađe način da se otrgne od tog devetnaestovekovnog mitskog diskursa i da se uđe u onaj korak početka dvadesetog veka – proces modernizacije, uz sve što to podrazumeva.

Ne pričam o mitološkoj predstavi Evrope. Baš bukvalno mislim na početak procesa modernizacije koja se nije desila ovde, na svim nivoima. Znači, da ostavimo to sad vezano za ovu državu, vezano za sve, vezano za dominantne ideologije, vezano za politiku, vezano za odnos građanina prema sebi, svojim pravima.

I mislim da je početak tog procesa mnogo značajniji za ovu zemlju i onda će kao rezultat toga, naravno, doći Evropska unija. Ne pričam o tom mitološkom odnosu prema Evropi, nego o odnosu prema nama samima. Jedan od načina kako se to postiže je verovatno da svako bude najbolji ili pokušava da bude najbolji u onome što radi.

To zvuči jako naivno i teško je da to kao perspektivu ponudite nekome ko ima petnaest godina, svi znamo da njih zanimaju instant rešenja.

JOVANA GLIGORIJEVIĆ: Film *Šišanje* se ne završava hependom, ali se ne završava nekim kataklizmičnim trijumfom zla. Sve zapravo ostaje u kolotečini i jednom mrcvarenju. Ovde bih navešla rečenicu iz zaključka jednog istraživanja koje je rađeno za potrebe Nacionalne strategije za mlade, koja kaže da su današnji dvadesetogodišnjaci imali tri godine kada su počeli prvi oružani sukobi u bivšoj Jugoslaviji, da su imali četiri godine kada su uvedene sankcije tadašnjoj SR Jugoslaviji, jedanaest godina kada je počelo NATO bombardovanje, petnaest kada je ubijen premijer Zoran Đinđić, a sada se od njih očekuje da prođu kroz tranziciju i da u bliskoj budućnosti povedu društvo napred.

Moje pitanje je: da li Srbiji pretila opasnost od nečega što bismo mogli da nazovemo krizom budućnosti?

STEVAN FILIPOVIĆ: Film se završava tako kako ste rekli, a to je nama bila sudbina gora od smrti i to kako Novica završava je konačni rezultat svakog fašizma, a to je gubitak slobode. Znači, vi postajete nečiji instrument. I ne znam kakva će budućnost biti sa mladim ljudima koji su već donekle formatirani. Na tome mora da se radi.

I ono što je problem, uslovno rečeno, ove strane – mi očekujemo rezultate sad i odmah. Svako ko se bavi time mora da shvati da je rad na tome jako zahtevna stvar, da će trajati jako dugo

Kadar iz filma "Šišanje"

i da će doneti u najboljem slučaju sumnjive rezultate. A niko ne priča, recimo, sa tim ljudima sa one strane. Znači, odnos, hajde uslovno da kažem te druge Srbije prema većini tih mladih ljudi je "fuj". I meni je bilo "fuj" kad sam bio na toj tribini a neki krenuli da skidaju jakne, a ispod imaju majice sa likom Ratka Mladića. Ali, ako to ne prevaziđemo, taj "fuj" odnos, i ako ne krene neka vrsta komunikacije sa tim ljudima, onda su oni izgubljeni. Onda možemo sad u startu da kažemo da su izgubljeni i da će budućnost biti pakao i njima samima i nama sa njima.

BORA KUZMANOVIĆ: Problem ovog društva može da bude i u tome što ono teško funkcioniše, stalno nešto počinje i mnogo je protivurečnosti koje ne razrešava na određen način. Mi smo još uvek u tom nekom periodu kad tumaramo, kad ne znamo tačno

kuda ćemo. Ja ne znam, recimo, kako pojedini ljudi pomire neke trajne suprotnosti. Kad kažu – idemo u Evropu, ali i Kosovo će sigurno biti. To je stvarno teško progutati, a ne vidim onako nikakve opipljive argumente da se to može tako lako ostvariti.

Ja ovde imam istraživanja na primeru četiri stotine srednjoškolaraca, gimnazijalaca u 25 škola u Srbiji. Među 18 društvenih ciljeva smatraju da je najteže ostvariti ulazak u Evropu. I sami su podeljeni. Negde 20 odsto to stavlja među prioritete, znači jedna petina stavlja među prioritete ulazak u Evropu, a mnogi drugi to stavljaju na poslednje mesto, odnosno negde pri dnu. U stvari, na poslednjem mestu je privatizacija, što je takođe malo neobično za vreme tranzicije – pitanje privatizacije oni ocenjuju kao mnogo manje važno od svega ostalog.

Mi smo protumačili da je to razočaranost u odnosu na ono kako je tekla i kako je išla. Ali ima i toga, ovo što je ovde donekle pominjano, ljudi uvek prvo gledaju sa sopstvenog stanovišta. Nekako razmišljaju "da meni bude bolje". Oni su mislili – privatizacija će da bude dobra stvar, ali ja očekujem da nakon toga moji svi budu zaposleni, da budu bolje plate, da živimo kao Švedska otprilike. Pošto se to nije desilo, sad kažu – pa sve je ostalo isto, sjaši Kurta da uzjaši Murta, tako opisuju najčešće ovo vreme. Ili kažu – 5. oktobar je (to je sledeći dominantan odgovor) početak propadanja Srbije.

Dakle, ovo vreme nije razrešilo neke ključne probleme. A vreme je toliko prepuno raznih unutrašnjih problema, čak i da nema tih ekstremnih desničarskih strujanja. Običan čovek, uključujući i nas, čak i da mu kažu: evo ti vlast pa ti reši – ne zna kako bi ovaj problem rešio. Onda se on ponovo okreće autoritarnom režimu. Ali na koji način? Ne na ovaj način kako je to ranije bilo, da veruje postojećem vođi, nego opet imamo paradoks – ne veruje nijednoj od postojećih institucija, ne veruje nijednom od vođa, ali očekuje nekog zamišljenog izvan toga. Očekuje da se neko pojavi i kaže: "Ja sam taj." Tako je i Milošević došao. Situacija je toliko teška, dakle, da se traže neka rešenja, ali opet po nekoj našoj matrici sa verovanjem da je moguće prečicom, brzo, gde je važniji vođa nego sistem, nego zakon. To je takođe opasnost. Ona može da vodi ka fašizmu, ali može da vodi i ka nekoj drugoj diktaturi. Ima i drugih vidova autoritarnosti.

Ali ja sam dužan da kažem šta većina mladih, obuhvaćenih istraživanjem u 2400 srednjih škola, koje smo radili 2007, želi. Imali smo 18 ličnih ciljeva na ličnom planu i 18 društvenih. Na ličnom planu oni na prvom mestu ističu prijatelje – da imaju grupu prijatelja na koje mogu da se oslone. Na drugom je ljubav – naći nekog partnera sa kojim mogu da ostvare dobre odnose. Treće je materijalni standard, četvrta je samostalnost. Hoće da budu gospodari svog života.

Ono što je mene malo začudilo jeste da je tu negde i znanje na petom mestu, a na dnu je bila popularnost.

Na društvenom planu – i to sam dužan da kažem – ono što traže, kao prvo što smatraju važnim je zaposlenost. Ono što društvo treba da postavi sebi kao glavni cilj. Onda su to socijalna prava, pa životni standard. Nije im čak ni životni standard prioritet, nego da uopšte imaju posao.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec